

EN LÄROBOK I NATIONALEKONOMI¹⁾

Denna nya lärobok är avsedd att ersätta professor Winding Pedersens välkända arbete, »Samfundsøkonomiens Grundtræk«, som enligt författarens önskan icke skall ges ut i ny upplaga. Den är närmast avsedd att ligga till grund för undervisningen i nationalekonomi vid handelshögskolorna men även att användas vid andra läroanstalter och för självstudier. Ehuru den är inriktad på en dansk läsekrets, kan den säkert finna en marknad även i de andra nordiska länderna. I Sverige ha professor Nyboe Andersens populära läroböcker, »Penge og Penges Værd« och »Den økonomiske Sammenhæng« — den senare även i svensk översättning —, fått stor spridning och används som läroböcker bl. a. vid socialinstituten. Den good will prof. Nyboe Andersen härigenom förvärvat i Sverige kommer förvisso icke att minskas genom den nya stora läroboken, som präglas av hans och hans två kollegers stora sakkunskap och pedagogiska talang.

Boken vänder sig närmast till läsare, som ha företagsekonomi som huvudämne och hämta sina kunskaper häri från andra källor, men behandlar ändock de till denna gränsande delarna av partialteorien tämligen utförligt — dock kanske icke så fullständigt, som vore önskvärdt för att den skulle bli lämplig som lärobok vid svenska universitet, där företagsekonomi icke förekommer som särskilt ämne. Rec. anser emellertid, att boken med vissa kompletteringar är fullt användbar som kursbok för betyget approbatur vid universiteten i Sverige.

Boken har skrivits av ett författarbolag, vars medlemmar äro solidariskt ansvariga för dess innehåll och utformning. Detta torde också vara den mest rationella metoden att producera en lärobok i ekonomisk teori. Författarna lyckas till att ha introducerat denna arbetsform i Skandinavien; i Amerika har ju tidigare publicerats läroböcker med åtminstone två författare. Sex ögon se mera än två; samarbetet och den ömsesidiga kritiken äro ägnade att väsentligt höja produktens värde. Numera torde det nästan överstiga en människas krafter att ensam åstadkomma en förstklassig lärobok i nationalekonomi. Den icke minsta fördelen med den solidariska ansvarigheten är att den hindrar författarna från att odla särmeningar och specialintressen. Ett enmansverk kan få en mera personlig prägel, men elementära böcker böra helst hålla sig till vad som är vetenskapligt commune bonum, medan originaliteten sparas till ett högre stadium. Joan Robinson säger i förordet till ett välkänt populärt arbete, att hon gjort sitt bästa för att motstå frestelsen att »address my colleagues over the heads of my audience«. Den partiella anonymitet, som kännetecknar medlemmen av en författarfirma, bidrar också till att eliminera risken för dylika felsteg.

Författarna ha lyckats förträffligt med det som är den svåraste uppgiften för pedagoger: att hålla rätt kurs mellan den ytliga enkelhetens Scylla och den korrekta svårbegriplighetens Carypdis. De avsnitt i boken som just i detta hänseende göra det starkaste intrycket, äro kap. VI—IX, som behandla totalteorin. Särskilt framställningen av teorin för betalningsbalansen och växelkurserna samt handels- och

¹⁾ P. Nyboe Andersen, Bjarke Fog og Poul Winding: *Nationaløkonomi*. Einar Harcks Forlag 1952. 431 sider. Pris: 28,50 kr.

EN LÄROBOK I NATIONALEKONOMI¹⁾

Denna nya lärobok är avsedd att ersätta professor Winding Pedersens välkända arbete, »Samfundsøkonomiens Grundtræk«, som enligt författarens önskan icke skall ges ut i ny upplaga. Den är närmast avsedd att ligga till grund för undervisningen i nationalekonomi vid handelshögskolorna men även att användas vid andra läroanstalter och för självstudier. Ehuru den är inriktad på en dansk läsekrets, kan den säkert finna en marknad även i de andra nordiska länderna. I Sverige ha professor Nyboe Andersens populära läroböcker, »Penge og Penges Værd« och »Den økonomiske Sammenhæng« — den senare även i svensk översättning —, fått stor spridning och används som läroböcker bl. a. vid socialinstituten. Den good will prof. Nyboe Andersen härigenom förvärvat i Sverige kommer förvisso icke att minskas genom den nya stora läroboken, som präglas av hans och hans två kollegers stora sakkunskap och pedagogiska talang.

Boken vänder sig närmast till läsare, som ha företagsekonomi som huvudämne och hämta sina kunskaper häri från andra källor, men behandlar ändock de till denna gränsande delarna av partialteorien tämligen utförligt — dock kanske icke så fullständigt, som vore önskvärt för att den skulle bli lämplig som lärobok vid svenska universitet, där företagsekonomi icke förekommer som särskilt ämne. Rec. anser emellertid, att boken med vissa kompletteringar är fullt användbar som kursbok för betyget approbatur vid universiteten i Sverige.

Boken har skrivits av ett författarbolag, vars medlemmar äro solidariskt ansvariga för dess innehåll och utformning. Detta torde också vara den mest rationella metoden att producera en lärobok i ekonomisk teori. Författarna lyckas till att ha introducerat denna arbetsform i Skandinavien; i Amerika har ju tidigare publicerats läroböcker med åtminstone två författare. Sex ögon se mera än två; samarbetet och den ömsesidiga kritiken äro ägnade att väsentligt höja produktens värde. Numera torde det nästan överstiga en människas krafter att ensam åstadkomma en förstklassig lärobok i nationalekonomi. Den icke minsta fördelen med den solidariska ansvarigheten är att den hindrar författarna från att odla särmeningar och specialintressen. Ett enmansverk kan få en mera personlig prägel, men elementära böcker böra helst hålla sig till vad som är vetenskapligt commune bonum, medan originaliteten sparas till ett högre stadium. Joan Robinson säger i förordet till ett välkänt populärt arbete, att hon gjort sitt bästa för att motstå frestelsen att »address my colleagues over the heads of my audience«. Den partiella anonymitet, som kännetecknar medlemmen av en författarfirma, bidrar också till att eliminera risken för dylika felsteg.

Författarna ha lyckats förträffligt med det som är den svåraste uppgiften för pedagoger: att hålla rätt kurs mellan den ytliga enkelhetens Scylla och den korrekta svårbegriplighetens Carypdis. De avsnitt i boken som just i detta hänseende göra det starkaste intrycket, äro kap. VI—IX, som behandla totalteorin. Särskilt framställningen av teorin för betalningsbalansen och växelkurserna samt handels- och

¹⁾ P. Nyboe Andersen, Bjarke Fog og Poul Winding: Nationaløkonomi. Einar Harcks Forlag 1952. 431 sider. Pris: 28,50 kr.

valutapolitiken i kap. VII är ypperlig. Rec. erinrar sig icke att ha sett någon bättre eller ens lika bra redogörelse för denna problemkrets i andra läroböcker. Uppdelningen av betalningsbalansens poster i autonoma och utjämnande vid behandlingen av utrikeshandelns jämviktsproblem synes vara mycket ändamålsenlig. Den uttrycker ju samma tanke som Stockholmsskolans distinktion mellan *ex ante* och *ex post*. Det hade kanske varit lämpligt att använda en liknande terminologi vid diskussionen av sparande-investeringsbalansen i kap. VIII. Framställningen hade härigenom vunnit något i likformighet och pedagogisk slagkraft. Paralleller mellan det interna och det externa balansproblemet äro ofta mycket instruktiva. Sparande-investeringsbalansen kan betraktas som en intertemporal bytesbalans och räntefaktorn $1 + r$ som ett slags intertemporal växelkurs, vilken i likhet med valutakurserna numera är ett politiskt pris och såsom jämviktsskapande faktor spelar en ännu mera underordnad roll än dessa. Man kan då också påvisa att penningens värdebevararfunktion är ett villkor för multilateralt byte mellan olika perioder liksom dess funktion som bytesmedel resp. valutornas konvertibilitet är ett villkor för det multilaterala bytet inom landet resp. mellan länderna.

I kap. VIII, »Indkomst, prisniveau og beskæftigelse«, tillämpas Stockholmsskolans förloppsanalys på ett skickligt sätt. Författarna ha avstått från den i moderna engelskspråkiga böcker gängse metoden att demonstrera ett totalekonomiskt jämviktsläge som en skärningspunkt mellan en sparkurva och en investeringskurva eller mellan en nationalutgiftskurva och axelvinkelns bisektris med nationalinkomsten på den horisontella axeln. Rec. delar i viss mån författarnas negativa inställning till denna metod, som ju utgör en statisk formulering av ett dynamiskt problem. Själva begreppet totalekonomisk jämvikt är ju ganska diskutabelt; det innebär en tillämpning av partialteorins komparativt-statiska metod på totalteorins essentiellt dynamiska problematik. Det kan dock ifrågasättas om icke Keynesdiagrammen — med nödiga reservationer — äro en pedagogiskt ändamålsenlig introduktion till totalteorin, förutsatt att de kompletteras med en förloppsanalys. Rec. har funnit det svårt att helt avstå från dem i sin undervisning. Genom att använda dem får man också en viss anknytning till partialteorin, vars diagram för prisbildningen vid fullständig konkurrens i viss mening utgör en brygga — låt vara en bräcklig sådan — mellan partial- och totalteori.

Multiplikator-teoremet är utelämnat, bortsett från en kort antydning i avsnittet om det allmännas depressionspolitik i kap. IX. Detta kan givetvis motiveras med att teoremet i sin ursprungliga, statiska formulering blott är en omskrivning av identiteten nationalutgiftsdifferens = nationalinkomstdifferens. Om frågeställningen dynamiseras i periodanalysens form, synes dock multiplikatorn ha en viss användbarhet som ett koncentrerat uttryck för viktiga samband.

Kap. IX med titeln: »Økonomiske bevægelser« analyserar historiskt givna expansions- och kontraktionsprocesser. Det ger alltså konjunkturteori i ordets mest vidsträckt bemärkelse och diskuterar också konjunkturpolitiska problem. Framställningen är odoktrinär, väl nyanserad och i bästa mening eklektisk.

Det viktiga kap. VI, som behandlar penning- och ränteteorin på 32 sidor och som avslutas med en utmärkt redogörelse för den danska penningpolitiken 1939—1950, är synnerligen välskrivet men kanske alltför koncentrerat; det tarvar nog kompletteringar. Författarna hänvisa själva till professor Jørgen Pedersens »Pengeteori og Pengepolitik« i listan över supplerande litteratur. För nybörjare äro nog de teoretiska kapitlen i Lars-Erik Thunholms »Svenskt kreditväsen« mera lättillgängliga.

De partialteoretiska kapitlen II—V med rubrikerna »Indkomstanvendelsen«, »Indkomsterhvervelsen«, »Produktion og prisdannelse« och »Produktionsfaktorernes priser« syfta framförallt till att ge en konkret och levande bild av de ekonomiska subjektens ställning och reaktioner i en nutida marknadshushållning, som är kringgärdad av statens direkta och indirekta kontroller. Författarna ha lyckats bra härmed, men det har i någon mån skett på bekostnad av den didaktiska överskådligheten. Framställningen av marknadssituationerna hade måhända bort göras något mera systematisk, trots de risker för schematisering som detta medför. Det är sant, att den ekonomiska teorins marknadssituationer i verkligheten glida över i varandra och sällan förekomma renodlade, men det hade kanske varit lämpligt att uppställa en katalog över de ingredienser, som de existerande marknadsformerna innehålla i olika proportioner. Författarnas terminologi avviker något från den vedertagna. Man fäster sig vid att den gängse termen oligopol icke förekommer, ehuru själva företeelsen analyseras, dock utan användning av den ganska instruktiva knäkurvan.

Ett värdefullt drag är det starka och konsekventa framhållandet av tidsfaktorers betydelse. Därigenom får även partialteorin ett inslag av förloppsanalys. Författarna ha därvid följt den marshallska traditionen men utan de normalpriskonstruktioner, som alljämt spöka även i moderna böcker. Särskilt tacknämligt är att prishildningen vid fullständig konkurrens, som brukar vara en svag punkt i de flesta läroböcker, framställes som ett förlopp med potatismarknaden som exempel. I avsnittet »Prisdannelsen for differentierede varer« ha författarna bemödat sig om att med utnyttjande av empiriskt material ge en bild av hur företagens priskalkylering i verkligheten går till. Den traditionella marginalanalysen kommer efteråt.

En god sak är att författarna ägnat rätt stort utrymme åt produktionsfaktorernas prishildning, d. v. s. den funktionella inkomstfördelningen, och även några sidor åt den personella inkomstfördelningen. Fördelningsteorin är ju annars efter gränsproduktivitetsteorins degradering till ett element i produktionsteorin mycket styvmoderligt behandlad i moderna läroböcker.

Den första upplagan av en lärobok har alltid vissa ofullkomligheter, denna bok dock mindre än många andra. Författarnas samarbete har väl redan före tryckningen eliminerat det mesta härav. Om rec. lägger sina två ögon till deras sex och i det följande gör några detaljanmärkingar, så sker det blott i förhoppning om att dessa — i den mån de icke bottna i rena missförstånd eller äro alltför bagatellartade — kunna vara till någon nytta vid redigeringen av nästa upplaga av verket.

Det har sagts, att det svagaste kapitlet i en lärobok ofta är det första. I någon mån gäller detta även om denna bok. Det syftas härvid närmast på §§ 2—4 i kap. I. Den ekonomiska teorin är som en byggnad med flera ingångar. Det gäller för läraren att välja den som gör det lättast för de studerande att snabbt orientera sig. Författarna börja med allmänna betraktelser om knappheten, som ju blott är ett sätt att uttrycka det faktum att varor och tjänster ha priser. Rubriken till § 2, »Knaphedens lov«, förefaller därför något missvisande, särskilt som författarna eljest visligen avstå från att tala om ekonomiska lagar. En terminologisk egenomlighet är att nederbörd anföres som exempel på fria nyttigheter. Motiveringen är att man ännu icke kan producera regn. Men man köper ju regn indirekt när man betalar ett relativt högt pris för en jordbruksfastighet, som är belägen i en nederbördsrik trakt. Författarna anse, att regnet skulle bli en knapp nyttighet om det blir tekniskt möjligt att framkalla regn på lämpliga platser och vid lämpliga

tidpunkter. Effekten av ett sådant tekniskt framsteg vore väl att nederbörden bleve mindre knapp än förut, liksom knappheten på jord mildras genom att man kan producera ny jord genom torrläggning.

I § 3 ges en allmän överblick över produktionsproblemet med underrubrikerna »Hvor meget skal man producere«, »hvad skal man producere« och »hvordan skal man producere«. Vem är då denne »man«? I detta sammanhang är det tydligen själva folkhushållet, betraktat som ett fiktivt ekonomiskt subjekt. Det är den klassiska och nyklassiska doktrinen »kommunistiska fiktion«, som i denna idékrets blev anknytningspunkten för teleologiska utläggningar om samhällsekonomin. Författarna ha naturligtvis inga dylika avsikter utan ha blott velat framställa vissa allmänna ekonomiska sammanhang, som antas vara oberoende av samhällets politiska organisation, men resonemangen bli skäligen innehållslösa, om man icke förutsätter en total kollektivism. Diskussionen av val mellan olika möjligheter att använda produktionsfaktorerna: produktion av lantbruks- eller industriprodukter, produktion av konsumtions- eller kapitalvaror o. s. v., hänger i luften när man ännu icke har introducerat priserna. Rec. lägger ingen vikt vid denna anmärkning utan vill blot ha sagt att det kan vara en smula oförsiktigt att på ett tidigt stadium leda in läsarnas tankar på teleologiska banor. Det bästa sättet att börja en lärobok är nog att efter en kort redogörelse för den nutida samhällsekonomin fysiska och institutionella ram kasta sig direkt in på nationalbokföringen. Man kan naturligtvis också ta en analys av de *verkliga* ekonomiska subjektens valhandlingar som utgångspunkt, men då börjar man direkt med partialteorin.

I § 4 talas om att hushållens sparande ställes till de företags förfogande, vilkas egna sparande icke räcker till att finansiera en planerad utvidgning av produktionsapparaten. Produktionen finansieras emellertid med pengar och icke genom sparandet, vars socialekonomiska funktion blott är att skapa ett utrymme för investeringar utan inflation. Sparandet kan ju i socialekonomisk mening icke lagras, varför man icke ens i det fall då ett företag bekostar investeringar med egna fonder, kan påstå att sparandet finansierar investeringen.

Avsnittet om den internationella handeln i kap. I borde hellre ha infogats i kap VII. Allmänna resonemang om det internationella bytet som en form av arbetsfördelning mellan länderna bli föga givande, när prisbildningen på varor och valutor lämnas utanför.

På några ställen i kap. I finner man påståenden som icke äro generellt giltiga. Det sägs t. ex. att avskrivningsbelopp användas till att köpa nya produktionsmedel, som skola ersätta de uttrangerade. Detta gäller icke för extraktivindustrier eller för företag, som skola avvecklas, innan återanskaffning av varaktiga produktionsmedel blir aktuell.

I avsnittet om nationalbokföringen uppställes ett schema, som fullt korrekt uttrycker att bruttonationalprodukt = bruttonationalindkomst, bruttoinvestering = bruttosparande o. s. v. Den påstådda överensstämmelsen mellan reinvestering och avskrivning gäller dock icke ens socialekonomiskt generellt. Den är uppfylld i en stationär hushållning och även i en progressiv, om man bortser från svårigheten att där dra en gräns mellan reinvestering och nyinvestering. Den gäller däremot icke i ett samhälle med negativ nettoinvestering. Härtill kommer att om kapitalföremålen ha en ojämn åldersfördelning, kan avskrivningarna överstiga reinvesteringen för en bokföringsperiod, även om folkhushållet är stationärt eller progressivt för en längre period. Konjunkturväxlingarna alstra en dylik ojämnhet i kapitalvarustocken och de skärpas av denna.

I diskussionen av de faktorer, som påverka efterfrågans priselasticitet, säges att denna troligen är mindre än 1 för lyxvaror vid höga priser, om man bortser från substitutionsmöjligheten. Detta är något diskutabelt. Även om en vara saknar substitut, så är ju själva behoven till en viss grad substituerbara. Vid något pris måste efterfrågekurvan träffa den vertikala axeln och då blir elasticiteten oändligt stor.

Elasticitetsdefinitionen är en smula oklar. Det sägs att priselasticiteten är negativ, när efterfrågekurvan har negativ lutning men att man »underförstår« minus-tecknet och alltså använder positiva elasticitetstal, fastän man menar att de äro negativa. I konsekvens härmed säges korselasticiteten vare positiv vid substitutiv efterfrågan och negativ vid komplementär efterfrågan. Är det icke bättre att bibehålla Marshalls definition, enligt vilken priselasticiteten är positiv, då efterfrågekurvan lutar negativt? Att priset på den ena varan och den efterfrågade mängden för den andre förändras i samma riktning vid substitutiv efterfrågan gäller f.ö. icke generellt, eftersom realinkomsteffekten kan verka i motsatt riktning, men dessa sammanhang äro besvärliga att utreda utan indifferenskurvor.

Framställningen av prisdifferentieringens teori synes vara alltför kortfattad. Det omtalas icke att villkoret för vinstmaximering är att gränsintäkten är lika stor på alla marknaderna. Ätminstone dumpingfallet borde nog ha illustrerats med ett diagram. Som exempel på prisdifferentiering anföres bl. a. att man tar olika priser vid olika tidpunkter för vissa saker, t. ex. att hyran för en sommarstuga är lägre i juni än i juli. Detta är dock snarare ett exempel på prissättning vid joint supply än på ren prisdifferentiering. Här är det ju fråga om olika nyttigheter. Dessa båda problem ha visserligen ofta ett nära samband, men böra nog hållas isär i en teoretisk framställning.

Det säges att största delen av reklamen har som huvudverkan att en del av efterfrågan överflyttas från ett företag till ett annat i samma bransch. En mycket stor del av reklamen är väl dock retentiv, d. v. s. den förmår blott neutralisera effekten av konkurrenternas reklam. Författarna antyda själva detta vid beskrivningen av oligopol med produktdifferentiering.

Vid framställningen av de inbördes sambanden inom prissystemet hade det kanske varit bättre att i större utsträckning bibehålla Marshalls terminologi. Hans term »composite demand« = sammansatt efterfrågan torde vara bättre än författarnas »konkurrens om utbudet«. En terminologisk förbättring vore nog också att betrakta förenad och alternativ efterfrågan resp. förenat och alternativt utbud som specialfall eller gränsfall av de mera generella begreppen komplementär och substitutiv efterfrågan resp. komplementärt och substitutivt utbud. Ur dispositionssynpunkt hade det nog varit bättre att placera redogörelsen för de allmänna prissammanhangen efter eller i slutet av kapitlet om produktionsfaktorernas priser.

I framställningen av prisbildningen på jord och varaktiga kapitalföremål hade det varit önskvärt att relationen mellan priserna på nyttjandena och priserna på själva objekten blivit mera ingående analyserad. Jordränteteorin är ju en teori för priset på jordnyttjanden. Författarna diskutera emellertid blott prisbildningen på själva jorden. Denna antas ha en vertikal utbudskurva. Därmed åsyftas tydligen att den totala tillgången på jord är given. »Efterfrågan« måste då betyda benägenheten att äga jord, alltså ett »stock concept«. Utbudet av jordegendomar på marknaden för dessa är givetvis icke konstant. Och även tillgången på jord för vissa användningar är variabel.

I det penningteoretiska kapitlet användas termerna utbud av och efterfrågan på betalningsmedel. Dessa uttryck äro ju allmänt vedertagna, så det är kanske

småaktigt att anmärka på dem. Men det hade nog varit på sin plats att framhålla, att utbud och efterfrågan i detta fall äro stock concepts. De betyda i verkligheten penningtillgång resp. benägenhet att äga pengar vid en viss tidpunkt. Den språkliga innebörden av utbud och efterfrågan på pengar är väl egentligen en benägenhet hos banksystemet att öka penningmängden resp. en benägenhet hos allmänheten att öka sina kassor under en period.

Det har redan sagts att bokens framställning av penning- och ränteteorin är starkt koncentrerad. Man hade nog önskat att i denna lärobok få återse mera av professor Nyboe Andersens utmärkta behandling av dessa problem i de tidigare publicerade arbetena »Penge og Penges Værd« och »Laanerenten«. Betydelsen av betalningsmedelsvolymens uppdelning på transaktionskassor och spekulationskassor och i samband därmed distinktionen mellan kommersiella och finansiella transaktioner synes icke vara tillräckligt starkt framhävd. Keynes definierar som bekant penningens inkomstomloppshastighet som en kvot mellan nationalinkomsten och transaktionskassorna. Författarna använda den mera vanliga definitionen: nationalinkomsten dividerad med hela penningmängden. Med ett sifferexempel demonstreras sambandet mellan penningens inkomstomloppshastighet och intäktsterminerna. Om nationalinkomsten är 18 miljarder och inkomsten utbetalas månadsvis, skulle en penningmängd av 1500 mill. kr. vara tillräcklig för att klara hela omsättningen. Men det nämnes intet på detta ställe om att en del av penningmängden användes för omsättning av värdepapper, äldre kapitalföremål och mellanprodukter. Nybörjaren blir kanske något konfunderad av detta exempel, ty han har i föregående stycke blivit upplyst om att penningens inkomstomloppshastighet i Danmark omkring år 1950 var 3.

Finanstullar definieras som tullar vilkas huvudsyfte är att »skaffa pengar till statskassan«. I en lärobok är det kanske bäst att undvika denna populära fras. Det socialekonomiska syftet med skatter och finanstullar är ju att döda köpkraft. De ha givetvis också rent monetära verkningar, men det bör helst uttryckas på ett annat sätt. Alla som sysslat med undervisning i nationalekonomi, ha nog den erfarenheten att nybörjare ha svårt att frigöra sig från en falsk privatekonomisk analogi i sin syn på den offentliga hushållningen.

Pierre Guinchard.